

**Tim Bouverie. *Politika popuštanja Hitleru,*
Ljevak, Zagreb, 2020. 574 str.**

„Želja da se izbjegne novi svjetski rat bila je možda najrazumljivija i najrasprostranjenija u povijesti” (11). Tim riječima mladi britanski povjesničar Tim Bouverie započinje svoje epohalno djelo o neuspjehu europske diplomacije u međuratnom razdoblju. U dvadeset i pet poglavlja autor se bavi prvenstveno britansko-njemačkim odnosima u periodu od Hitlerova imenovanja za njemačkog kancelara 1933. do kraja Lažnog rata 1940. Iz tog razloga knjiga *Politika popuštanja Hitleru* ponajprije je odličan prikaz britanske politike i diplomacije tridesetih godina dvadesetog stoljeća. Iako su Stanley Baldwin, Neville Chamberlain, Anthony Eden, Winston Churchill i Edward Halifax središnji likovi knjige, u njoj su obrađeni i postupci manje poznatih diplomata kao što su britanski veleposlanici u Berlinu Horace Rumbold, Eric Phipps i Nevile Henderson. Tim Bouverie (1987) britanski je autor, povjesničar i novinar. Nakon studija povijesti na Oxfordu radio je na povijesnim i političkim dokumentarcima nakon čega se pridružio radio-televizijskoj kući News Channel 4.

Prva dva poglavlja knjige – *Eksperiment s Hitlerom* i *Borbe slavim i muža* – u kojima je obrađena prva godina Hitlerovog mandata, služe kao svojevrsni uvod u kompleksnu problematiku nacističke politike prema mirovnom sporazumu u Versaillesu. Navodi se kako su početkom tridesetih godina dvadesetog stoljeća rijetki diljem Europe branili odrednice Versailleskog ugovora, a mir koji je njime postignut zapravo je ponizio Njemačku pripisavši joj isključivu odgovornost za Veliki rat. „Stoga je do 1933. u Britaniji postojao snažan osjećaj *mea culpa*. Jedva da je itko utjecajan vjerovao da je jedino Njemačka odgovorna za rat i vladao je osjećaj krivnje zbog Versaillesa” (66). Treće poglavlje, simbolički naslovljeno *Čaj s Hitlerom*, obrađuje posjet tadašnjeg čuvara državnog pečata Anthonyja Edena Njemačkoj. Britanska vlada poslala je Edena da ispita kakav je novi njemački kancelar. Tom prilikom, navodi se u nastavku, Eden je bio zadovoljan što je otkrio da u Hitleru nema „ničega pruskog,” već je u njemu vidio „tipičnog Austrijanca” (64). Međutim, prvobitni izgledi za prijateljstvo Velike Britanije i nacističke Njemačke nisu bili dobri. Tu nam autor daje uvid da su Britanci ostali

šokirani uništenjem njemačke demokracije, uznemireni oživljavanjem militarizma te zgroženi odnosom prema Židovima.

Nadalje, poglavlje *Abesinska zbrka* posvećeno je talijanskoj invaziji na Abesiniju 1935. Taj je događaj opisan kao jedan od ključnih povoda zbližavanja dvojice diktatora. Iako je Liga naroda presudila da je Italija povrijedila Povelju te je započela proces nametanja sankcija, Velika Britanija i Francuska bile su krajnje nesklone izazivati neprijateljstvo s Mussolinijem. Ne smije se zaboraviti da se fašizam činio manjim zlom od komunizma, štoviše branom pred komunističkom plimom. Autor uvjerljivo ističe da je pobjednik rata u Abesiniji, čak više od samog Mussolinija, bio Hitler, jer je autoritet Lige naroda, koji se mogao iskoristiti kao sredstvo za jačanje otpora njemačkoj ekspanziji, bio nepovratno upropašten.

U sljedećem poglavlju *Preko Rajne* autor se bavi jednim od najvažnijih događaja Hitlerove vanjske politike – remilitarizacijom Rajnske oblasti. Bouverie odlično naglašava kako se na remilitarizaciju Porajnja gledalo kao na razdjelnicu u međuratnim godinama, odnosno kao na posljednju priliku da se Hitlera zaustavi bez velikog rata. U Velikoj Britaniji bio je rasprostranjen pacifizam koji je čak smatrao da je zauzimanje Porajnja opravdano i neizbježno te da nikako ne predstavlja prijetnju britanskoj sigurnosti. Brojni su razlozi zbog kojih su pripadnici britanske vladajuće klase imali razumijevanja prema fašizmu i nacizmu, od kojih je najvažniji bio već spomenuti strah od komunizma. Britansko viđenje nacističke Njemačke obrađeno je u poglavlju *Hitlerova zemlja čudesa* gdje se ističe da je Joachim von Ribbentrop – budući ministar vanjskih poslova Trećeg Reicha, a tada veleposlanik u Londonu – „tašt, arogantan i plitak” (143). Usprkos tome, Ribbentrop se trudio unapređivati veze između Britanaca i nacista, a favorizirali su ga i neke vodeće pripadnice visokog društva poput lady Londonderry i lady Cunard, dok je 1935. uspješno ispregovarao englesko-njemački pomorski sporazum.

Jedan od značajnijih dijelova knjige zasigurno je poglavlje *Ulazi Chamberlain*. U njemu Bouverie na sustavan način prikazuje dolazak Nevillea Chamberlaina na premijersku funkciju u svibnju 1937. Navodi da je najpoznatija činjenica o novom premijeru bilo njegovo podrijetlo. „Sin bivšega ministra kolonija Josepha Chamberlaina i polubrat bivšega ministra vanjskih poslova i lidera konzervativaca Austena, Arthur Neville Chamberlain bio je treći član onoga što je bilo, i što će ostati, najveća politička dinastija dvadesetog stoljeća. Po mnogočemu to je bilo zastrašujuće i teško nasljeđe” (153). Chamberlainu, piše u nastavku, nije manjkalo samopouzdanja, a do sredine tridesetih godina već je razvio onu taštinu, neki bi rekli aroganciju, koju će mnogi postovječivat sa slabošću i razlogom za frustraciju tijekom njegova premijerskog mandata. Bouverie zaključuje da Chamberlain nije izumio politiku popuštanja, već se radi o strategiji koju su neki povjesničari otkrili u britanskoj diplomaciji još sredinom 19.

stoljeća, a postala je vodeće načelo britanske vanjske politike početkom dvadesetih godina dvadesetog stoljeća.

Pripajanje Austrije Njemačkoj podrobno je opisano u poglavlju pod nazivom *Otmica Austrije*. Invazija na Austriju započela je 12. ožujka 1938. u 5:30. Njemačke postrojbe prešle su granicu kod Bregenza, Innsbrucka, Braunaua i Slalzburga, dok su s bavarskih uzletišta poletjele stotine aviona, prevozeći dužnosnike i zasipajući austrijske gradove propagandnim lecima. Ne samo da nije bilo otpora, ističe se u knjizi, već su zavojevači bili toplo dočekani. No, politički protivnici bili su vrlo brzo uhićeni, mučeni, pa čak i ubijeni, dok je 200 000 Židova, od kojih je većina živjela u Beču, ponijelo glavni teret terora. „Istjerane iz svojih domova i trgovina, dok su im razbijali prozore i pljačkali imovinu, bečke Židove izvlačili su na ulice i tjerali ih da stružu proshuschniggovske grafite s pločnika, a nasmijana rulja dobacivala im je uvrede i udarce. Strani novinari bili su užasnuti” (229).

Bouverie u čak nekoliko poglavlja studiozno obrađuje napetosti preko tri milijuna Nijemaca u Sudetima. Vrhuncu krize, koja je kulminirala u rujnu 1938., posvećeno je petnaesto poglavlje *Izbija Kriza*. Autor posebno naglašava kako Čehoslovačka nije mogla opstati ako njezin teritorij ne ostane cjelovit. Sva čehoslovačka proizvodna i industrijska područja, najbolja poljoprivredna zemljišta, utvrde i obrambeni objekti bili su smješteni na sudetskom teritoriju. „Ako joj se on oduzme, Čehoslovačka će postati vazalna država, prepuštena na milost i nemilost nacističke Njemačke” (236). Tu u fokus dolazi sovjetsko-čehoslovački sporazum u kojem su sovjeti obećali pomoći Čehoslovačkoj bude li napadnuta. No, Velika Britanija i Francuska, zasljepljene strahom od komunizma, radije su dopustile Hitleru da ostvari svoje ciljeve jedan po jedan, nego da ga zajednički sa Sovjetskim Savezom odvrte u namjerama.

U poglavljima *Do ruba* i *Komad papira* na pregledan je način obrađen vrhunac politike popuštanja. Chamberlain i Halifax zaključili su tijekom čehoslovačke krize unatoč svemu da Sudeti ne mogu ostati unutar Čehoslovačke. Na taj zaključak premijera i ministra vanjskih poslova Velike Britanije poticao je francuski ministar vanjskih poslova Georges Bonnet, koji je zahvaljujući preuveličanim izvještajima o Luftwaffeu i groznom stanju francuskih zračnih snaga potpuno izgubio živce i apelirao kod Britanaca da pod svaku cijenu spase Francusku od rata. Između ostalog britanski narod psihološki nije bio spreman za rat, a Čehoslovačka se, kako se navodi u knjizi, činila dalekom.

Autor temeljito opisuje da je Chamberlain svoj stav morao braniti pred kabinetom u kojem je naišao na snažno protivljenje. Britanski premijer ponovio je Hitlerovo jamstvo kako Njemačka više nema teritorijalnih ambicija u Europi, kao i vlastito uvjerenje da „Führer ne bi namjerno prevario čovjeka kojeg poštuje i s kojim je vodio pregovore” te da bi bila velika tragedija ako bi izgubili priliku za sporazum s Njemačkom (312). Unatoč tome, barem trećina kabineta bila je sklona otporu. Velika Britanija je u tom

trenutku bila na rubu rata, stoga Bouverie ovdje pruža sveobuhvatnu sliku kako njezin demokratski vođa nije uspio ponuditi naciji ni jedan valjan razlog zašto bi se trebali boriti. „Naprotiv, iznio je mnoštvo razloga zašto se ne bi trebali boriti, uključujući tvrdnju da je Čehoslovačka predaleko i previše nepoznata da bi bila vrijedna kapi britanske krvi” (322).

U knjizi su detaljno opisana sva tri susreta koja je Chamberlain u rujnu 1938. imao s Hitlerom. Prvi se put Chamberlain susreo s Hitlerom u Berchtesgadenu i tada ga se, kako ističe autor, nije previše dojmila Hitlerova pojava. Drugi sastanak zbio se u Bad Godesbergu, blizu Bonna na kojem je Hitler odbio Chamberlainov dogovor sa Česima nakon kojeg je Chamberlain ostao „kao gromom ošinut” (307). Treći, najpoznatiji susret Chamberlaina i Hitlera zbio se 29. rujna 1938. u Münchenu. Na Münchenskoj konferenciji sudjelovali su, uz Chamberlaina i Hitlera, Halifax, Daladier, Bonnet, Mussolini i grof Ciano. Bouverie ovdje naglašava kako se Britanci i Francuzi prije konferencije nisu nimalo potrudili koordinirati ili barem raspraviti koje stavove namjeravaju zauzeti. Za razliku od njih Nijemci su razradili plan za predaju Sudeta koji su podijelili s Talijanima i čak nagovorili Mussolinija da ga predstavi kao vlastiti. Česi su, s druge strane, bili ignorirani. Nekonzultirani čekali su rezultate konferencije o vlastitoj zemlji. Jedina je utjeha Česima – koja je utvrđena naknadno – to što su mirno pristavši na njemačke zahtjeve izbjegli rat do uništenja i brutalnu okupaciju kakvu će doživjeti Poljaci, koji su pružili otpor i imali podršku zapadnih demokracija. Za Francuze, ističe se, konferencija je bila bolno poniženje. Nakon što je neprestano ponavljala da će braniti Čehoslovačku, Francuska je sada bila odgovorna za jamstvo da će predati petinu njezina teritorija s brojnim prirodnim bogatstvima i 800 000 Čeha Njemačkoj. Prilikom povratka u London Chamberlain je održao svoj čuveni govor u kojem je istaknuo kako vjeruje da je to „mir za naše vrijeme” (338).

Bouverie posebno napominje da je iz perspektive zapadnih sila glavna obrana Münchenskog sporazuma počivala na činjenici da 1938. ni Velika Britanija ni Francuska nisu bile spremne za rat, a München im je omogućio dodatnu godinu za pripremu, takozvani predah. Međutim, nevolja je u tome što su „predah” imali i Nijemci, koji su ga iskoristili za ubrzavanje naoružavanja i dovršetak Zapadnog zida. Nadalje, plijen dobiven aneksijom Sudeta bio je znatan. Prema tome, Nijemci su ostvarili veći napredak, znatno nadmašivši Britance i Francuze na kopnu i, u manjoj mjeri, u zraku. U knjizi se napominje da branitelji Münchena bolje stoje kad ukazuju da bi rat za Čehoslovačku 1938. podijelio javnost u Britaniji i u Francuskoj, dok nije vjerojatno da bi „Britanija uživala (barem isprva) potporu dominiona, od kojih su svi dali do znanja da su protiv rata” (346).

Chamberlainovo otrežnjenje Hitlerovom vanjskom politikom obrađeno je u devetnaestom poglavlju pod nazivom *Izdani Chamberlain*. Autor pruža uvid u Hitlerovu ekspanzivnu politiku nakon što je u ožujku 1939. Njemačka, usprkos sporazumu,

uspоставila protektorat Češke i Moravske. Njemačka vojska ušla je u Češku nakon što je Hitler izvršio pritisak na Beneševog nasljednika predsjednika Emila Hachu. Zanimljiv je dio u poglavlju u kojem se detaljno opisuje Hitlerova razjarenost: „Njemačka vojska umarširat će u Čehoslovačku u šest sati ujutro, a ako predsjednik ne želi gledati prolijevanje češke krvi i razoreni Prag, zapovjedit će češkoj vojsci da ne pruža otpor. U jednom trenutku Hacha se onesvijestio ili je imao manji srčani udar, pa ga je injekcijom morao oživiti Hitlerov osobni liječnik dr. Theodor Morell” (376). Za mnoge koji su podržavali politiku popuštanja invazija na Čehoslovačku, ističe autor, predstavljala je prekretnicu. Nakon što je njemačka vojska ušla u Prag politika popuštanja bila je mrtva.

U sljedećem poglavlju, *Odvraćanje diktatora*, autor obrađuje posljednje pokušaje sprečavanja rata. Poseban naglasak stavlja se na objašnjenje da cilj jamstva Poljskoj nije bio izazvati rat, već naprotiv, odvratiti Hitlera da ga započne. No, kako bi odvraćanje bilo djelotvorno, Zapadne su sile morale postići sporazum sa Sovjetskim Savezom, zemljom kojoj mnogi nisu vjerovali i protiv koje se nacistička Njemačka smatrala branikom. U knjizi se izvrsno opisuje da je nepovjerenje i odugovlačenje Zapadnih sila dovelo do njemačko-sovjetskog pakta o nenapadanju. Chamberlain je bio krajnje malodušan zbog toga. Iako nikad nije želio sovjetsko savezništvo i snosi dobar dio krivnje za to što ga Britanci i Francuzi nisu uspjeli osigurati, shvaćao je da je put prema njemačkoj invaziji Poljske sada bio širom otvoren.

U poglavlju *Sablasi politike popuštanja* Bouverie nam daje uvid u kompleksnu tematiku „Lažnog rata.” „Chamberlain nije smatrao ofenzive nužnima. Nakon što je prethodno vjerovao da će njemačke gospodarske teškoće odvratiti Hitlera od rata, sad se nadao na će one, pogoršane zbog blokade njemačkih luka, ubrzati krizu u Njemačkoj” (443). Međutim, Nijemci su upravo zahvaljujući sporazumu sa Staljinom dobivali iz Sovjetskog Saveza pune vlakove žitarica, nafte i drugih sirovina. Chamberlain se – za razliku od svog nasljednika Churchilla – odnosio prema Sjedinjenim Američkim Državama s „ledenim prezirom,” dok se njegov neuspjeh da osigura dogovor sa Sovjetskim Savezom „ističe kao jedan od najvećih kikseva u tom zlosretnom desetljeću” (484). U posljednjim dvama poglavljima obrađen je britanski fijasko u Norveškoj, evakuacija vojnika iz Dunkerquea te Chamberlainova smjena i imenovanje Churchilla za novog premijera. Autor ovdje naglašava kako je zapravo lord Halifax bio prvi izbor većine zastupnika, međutim on nikako nije želio taj posao. Knjiga završava Churchillovim čuvenim govorom „Nikad se nećemo predati” što je bio svojevrsan konačni znak pobjede novog premijera nad pobornicima popuštanja.

Knjiga *Politika popuštanja Hitleru* pruža jasan i nenametljiv uvid u epohu koja je prethodila Drugom svjetskom ratu te pokazuje kako je britanska pomirbena politika tridesetih godina prošlog stoljeća bila diplomatski neuspjeh. Bouverie detaljno opisuje odnos Chamberlaina sa svojim ministrima vanjskih poslova – prvo s Edenom, potom

sa Halifaxom – studiozno gradeći njegovu ličnost sve do početka rata i njegovog razočaranja s vlastitom politikom prema Trećem Reichu. Jedan od većih doprinosa knjige zasigurno je i podroban opis dvojice ministara vanjskih poslova Velike Britanije. Dok je Eden bio kolebljiv pristaša popuštanja, načelno neprijateljski raspoložen prema diktatorima, Halifax je u početku bio predan Chamberlainovoj politici popuštanja. Međutim, Halifaxova preobrazba iz pristalice popuštanja u protivnika, nakon njemačke invazije na Čehoslovačku, bila je strahovit udarac za Chamberlaina.

Nedostatak izdanja je zemljovid na početku knjige koji sadrži dvije greške: na zemljovidu koji predstavlja Europu do 1939. Istra je prikazana kao sastavni dio tadašnje Kraljevine Jugoslavije, iako je Istra pripojena tek socijalističkoj Jugoslaviji nakon Drugog svjetskog rata. Drugo, u legendi koja objašnjava Hitlerovo teritorijalno širenje navodi se kako je Saarland pripojen Njemačkoj 1933., iako je u knjizi kasnije točno navedeno kako se to dogodilo 1935. No, te greške nikako ne umanjuju vrijednost knjige. Tim Bouverie piše jednostavno, lijepo i dinamično i na taj način u potpunosti zaokuplja pažnju čitatelja. Stoga će ovo iznimno, znanstveno utemeljeno djelo, u prijevodu Igora Buljana, zasigurno biti zanimljiva i korisna literatura, kako stručnjacima tako i širem čitateljstvu.

Bruno Korea Gajski